

НОВІ ІМЕНА В ПРОГРАМІ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ДЛЯ 10 КЛАСУ

Валентина СНЄГІРЬОВА, старший науковий співробітник Інституту педагогіки Національної академії педагогічних наук України, кандидат педагогічних наук

Програма із зарубіжної літератури для 10 класу значно розширює коло юнацького читання завдяки творам сучасної літератури. Пропонуємо коротку довідку для вчителя.

Ромен Гарі (фр. Romain Gary, справжнє ім'я Роман Кацев; 1914-1980) – французький письменник єврейського походження, літературний містифікатор, кінорежисер, військовий, дипломат. Народився у Вільнюсі (Литва).

Мати майбутнього письменника – єврейська актриса Міна Овчинська (виведена під ім'ям Ніна Борисовська в його романі «Обіцянка на світанку»). За словами Гарі, його батьком був знаменитий російський актор німого кіно Іван Мозжухін. У 1928 році мати з сином емігрували до Франції, в Ніццу.

Він навчався у французьких ліцеях та університетах, отримав диплом юриста в Сорбонні і філолога-славіста в Варшавському університеті. Наприкінці тридцятих, коли почалася Друга світова війна, Ромен Гарі став пілотом-випробувачем і після капітуляції приєднався до генерала де Голля, з яким зблизився і навіть подружився. «Де Голль, - говорив він згодом, в книжці 1974 року «Ніч буде тихою», - де Голль для мене – людина, яка всупереч своїй самотній слабкості говорила *ні* найбільшим державам світу, *ні* – знищенню, *ні* – капітуляції самої людини... Відмова від капітуляції – це, мабуть, єдина форма людської гідності, на яку ми можемо претендувати».

Юрист. Письменник. Льотчик, герой Опору. Кінематографіст. Це ще далеко не всі грані його особистості. Шість з двадцяти романів написано ним англійською і потім ним же перекладено французькою. Він був дипломатом:

співробітником французьких посольств в Софії, в Берні (1949), в Лондоні (1955), генеральним консулом Франції в Лос-Анджелесі (1956-1960), де чотири роки близько спостерігав за Голлівудом, звичаями і функціонуванням американської кінопромисловості. Ромен Гарі був напрочуд талановитим, і це виявлялося в усьому, за що він брався: лінгвістика, романи, сценарії, авіація, дипломатія. Як письменник він торкнувся найважливіших проблем часу. «Усі мої книжки насичені нашим століттям до сказу», - казав він. Ми знайдемо в них і польський опір фашизму («Європейське виховання»), і знищення природи («Коріння неба»), і концентраційні табори («Брат Океан»), і американський расизм («Білий собака»), й багато іншого. Деякі риси зближують Гарі з Хемінгуеем: пристрасть до подорожей і відкриття нових світів, культ мужності, пристрасна зацікавленість у долі довіреної людям і знищеної ними природи, солдатська самовідданість і віра в честь як вищу доблесть людини. Своему другу, відомому критику Франсуа Бонді, він якось сказав: «Російською *гори* – це наказовий спосіб дієслова *горіти*; від цього наказу я ніколи не ухилявся ні в творчості, ні в житті».

Першою дружиною Гарі була англійська письменниця Леслі Бланч. Коли вони розлучалися, Гарі присвятив їй книгу «Леді Л.». Характер героїні був явно списаний з Леслі. Але його головним і найтрагічнішим коханням була американська актриса Джин Сіберг (багато хто пам'ятає її по головній жіночій ролі у фільмі Годара «На останньому диханні»). Джин вгадується в багатьох героїнях Гарі: в американці з «Пожирачів зірок», в героїні чудового оповідання «Птахи прилітають помирати в Перу», визнаного кращим оповіданням 1964 року. За ним Гарі поставив свій фільм, де головну роль зіграла Джин.

Гарі ненавидів тоталітарні режими, особливо після того, як в Болгарії було страчено його друга Петкова, лідера демократичного крила компартії, але так і не приєднався до жодної з політичних партій. «Я охоче б прийняв чию-небудь сторону, - якось сказав він, - але з усіх боків сильно смердить».

Коли Гарі був генеральним консулом в Болівії, він отримав звістку, що його роману «Коріння неба» присуджено Гонкурівську премію. Це було в 1956 році. По суті, «Коріння неба» - перший «екологічний» роман, хоча сюжет його й побудовано як детектив. Гарі вважав, що винищення тварин – буденний фашизм, а він все своє життя боровся з фашизмом.

В середині 70-х років минулого століття критики раптом відвернулися від Гарі, «модні» журнали почали мусувати чутки про те, що він «списався». Спочатку Гарі не збирався затівати ту грандіозну містифікацію, яка пізніше потрясла увесь літературний світ. Він написав книгу «Голубчик» і в останній момент вирішив випустити її під новим псевдонімом – Еміль Ажар. У книги був величезний успіх, а Гарі вирішив зберегти таємницю, до того ж він завжди любив розіграші та містифікації. І він продовжував писати під двома псевдонімами. Ажара вважали молодим автором (пізніше Гарі видав за нього свого племінника), маститі французькі критики хвалили Ажара і ляляли Гарі, їх навіть протиставляли один одному, порівнювали їх стиль... А Гарі насолоджувався ...

Перша ж книга Ажара була висунута на престижну літературну премію Ренодо. Через адвоката видавництво, що випустило її, уклало з молодим автором контракт на п'ять книг. Наступного, 1975 року, Ажар випустив новий роман «Все життя попереду». Дія книги відбувається в паризькому кварталі Бельвіль. Стара повія, польська єврейка мадам Роза, що пройшла гітлерівський концтабір, займається тим, що дає притулок дітям повій. Серед її вихованців – арабський хлопчик Мохамед (Мо-Мо). Стосунки старої єврейки і арабського хлопчика стали сюжетом цього безумовного шедевра. Книга написана від імені маленького араба. Вона була висунута на Гонкурівську премію і одноголосно її отримала (за правилами, ця премія може присуджуватися одній людині тільки один раз, таким чином Гарі став єдиним в історії володарем двох вищих літературних нагород Франції). За книгою тут же було знято фільм з С. Синьйорі в головній ролі; за цю роль Синьйорі отримала премію «Сезар». Гарі продовжував зберігати таємницю, і всі подробиці цієї містифікації стали

відомі лише після його смерті, коли знайшли його есе «Життя і смерть Еміля Ажара».

«Повітряні змії» - остання книжка письменника. Це захоплюючий роман про кохання, що допомагає жити серед війни, окупації, переслідувань. Ромен Гарі написав його незадовго до самогубства в 1980 році, незабаром після своєї грандіозної літературної містифікації, коли під псевдонімом Еміль Ажар він – єдиний в історії письменник – вдруге удостоївся Гонкурівської премії. Нормандський хлопчик Людо з десяти років закоханий в свою ровесницю на ім'я Ліла, що належить до вищої польської аристократії. Соціальна нерівність з коханою додає йому чимало мук і принижень. Людо – сирота. Його виховує дядько, сільський листоноша, який майструє знаменитих на всю округу повітряних зміїв. Ці різнокольорові паперові фігурки, що злітають в небо, вселяють у хлопчика віру, що будь-які земні перешкоди можна подолати. Починається війна, і Людо вступає в боротьбу за свою любов і за звільнення Франції від нацистів.

Переклади книжок Р. Гарі українською:

«Життя попереду»: роман / пер. з франц. М.Марченко. – Київ : К.І.С., 2009. – 168 с.

«Обіцяння на світанку»: роман / пер. з франц. М.Марченко. – Київ : К.І.С., 2011. – 376 с.

Коріння небес: роман / пер. з франц. Л. Кононовича. – Харків : Фоліо, 2012. – 603 с.

Тумас Транстремер (1931 – 2015) – найвизначніший шведський поет ХХ століття. Його твори перекладено 60 мовами. Лікар-психолог, який працював у в'язниці для неповнолітніх, талановитий піаніст, наполовину паралізований після інсульту в 1990 році, він навчився грати і писати лівою рукою. Свій багатий життєвий досвід Транстремер відобразив у 12 книгах віршів і прози.

Він писав вільним віршем. Сам по собі вільний вірш важкий, тому що кожного разу – це унікальна форма. Він писав доволі просто, не вдаючись до якоїсь незрозумілої лексики. Свій вірш «Гоголь» присвятив останнім дням життя автора «Мертвих душ».

Його поезія дивовижна, вона не справляє враження якоїсь авангардної, незважаючи на відсутність рими і приховану метрику. Транстремер не вживав ніяких складних синтаксичних конструкцій, але при цьому писав дуже метафорично. Це поєднання спокійного висловлювання, скандинавської стриманості з дуже прозорою метафорикою, ясністю, відкритістю дає ту напругу, яку ми відчуваємо у вірші і яка не відпускає нікого, хто читає Транстремера. Начебто він не говорить нічого незвичайного, але те, про що він каже, – важливе для читача. При цьому Транстремер не торкається політичних або соціальних тем; він відкриває нам очі на дійсність. Ми бачимо її очима художника – по-новому, свіжо, безпосередньо. У нього десятки дієслів руху в найрізноманітніших контекстах, це дуже цікаво. Крім того, він ще писав античними розмірами – сапфічною і алкеєвою строфою. Це свідчення великого вміння і майстерності.

У нього є вірші, побудовані на грі рим, із внутрішніми римами, з римами на перше слово, там все просто пронизане ними, причому не безліччю рим, а двома-трьома обраними – він майстерно ними користувався. Транстремер показує, що рима – це не більше, ніж прийом, як це завжди й було. Ми просто про це забули і захопилися, нам здається, що неримований вірш – це не вірш. Але це не так. На Заході немає такого поділу на римовані і неримовані вірші.

Немає такого напрямку, до якого можна було б віднести поезію Транстремера. Взагалі всіх великих поетів важко зарахувати до якогось одного напрямку – вони вибиваються із загального ладу саме тому, що видатні.

На початку творчого шляху на поета мали сильний вплив французькі сюрреалісти. Перша його книжка вийшла в 1954 році, тоді якраз все це було в моді, особливо стало популярним після Другої світової війни. Потім Транстремер відійшов від сюрреалізму, перестав використовувати занадто

мудрі образи. Він був знайомий, звичайно, і з німецьким експресіонізмом, але розробив свою техніку, дуже індивідуальну, яка ще не знайшла назви в літературознавстві.

У 2011 році Королівська академія наук Швеції присудила Нобелівську премію з літератури своєму співвітчизнику – поетові Тумасу Транстремеру. Комітет зазначив майстерність 80-річного літератора в створенні тонких образів і його вміння по-новому поглянути на дійсність.

Переклади творів Т. Транстремера українською:

Дмитро Павличко. Зі шведської поезії /

<http://www.vsesvit-journal.com/old/content/view/996/41/#sdfootnote1anc>

Тумас Транстремер у перекладі Юлії-Ванди Мусаковської /

<http://levhrytsyuk.blogspot.com/2010/10/exclusive.html>

Хайку Транстремера у перекладі Левка Грицюка /

<https://wanda-nova.livejournal.com/104823.html>

Мо Янь (справжнє ім'я Гуань Моє, нар. 1955 р.) – сучасний китайський письменник, почесний доктор філології Відкритого університету Гонконгу, Лауреат Нобелівської премії з літератури 2012 року за «його галлюцинаторний реалізм, який поєднує народні казки з історією та сучасністю».

Останні 25 років китайці були споживачами світової культури, нині ж прагнуть стати учасниками глобального літературного процесу. До кінця 1980-х там читали майже виключно радянську прозу. Західної літератури було мало. Ситуація змінилася в 1990-і. З початком політики відкритості в Китай хлинула світова література. Західні письменники, особливо модерністи, стали ковтком свіжого повітря.

Зараз Китай переживає найбільший літературний бум за всю свою історію. За рік випускається близько 30 тисяч художніх книжок різних жанрів. Найшвидше китайці змітають з полиць фантастику про шаолінських майстрів, а китайський уряд активно вручає державні премії авторам «інтелектуальної прози». У сучасній китайській літературі, за великим

рахунком, немає цензури: письменники вільно порушують гострі проблеми, не побоюючись відмови в публікації. Що ж таке новітня китайська література?

У Китаї стали цінувати індивідуальність. Для нинішньої молоді це вкрай важливо. Хоча, як і скрізь, читають мало, і в основному читають жанрову літературу. Справжня література мало кого цікавить. Активно розвивається так звана інтернет-література. Блогери публікують свої художні опуси, навколо них утворюється широке коло читачів. Серйозна література в цьому плані не може з ними змагатися. У найпопулярніших інтернет-письменників річний дохід може сягати десятків мільйонів юанів (1 юань дорівнює приблизно 2,5 грн.). У них і справжні фанати є, ці письменники – все одно що поп-зірки. Така шалена популярність приходить завдяки цікавим сюжетам.

Але й автори інтелектуальної прози можуть прожити на гонорари. Держава підтримує письменників. Є структури, в яких професійні письменники перебувають на службі й отримують зарплату. Це звільняє їх від необхідності шукати джерела доходів, і вони можуть спокійно зосередитися на текстах. Зарплати такі ж, як у всіх держслужбовців, в різних містах і провінціях по-різному, але, загалом, покривають усі базові потреби.

З китайських авторів, популярних за кордоном, варто назвати Мо Яня, якого стали читати після вручення йому Нобелівської премії. Раніше читали Юй Хуа. На Заході знають поезію Бей Дао – він довго жив за кордоном, устиг встановити там літературні зв'язки.

Мо Янь прославився після виходу в світ роману «Червоний гаолян» (1986 р.). Через два роки режисер Чжан Імоу, користуючись популярністю книжки, зняв однойменний фільм. Зараз твори Мо Яня дуже популярні, на них завжди є попит.

У 2004 році вийшов його роман «Великі груди, широкий зад» – досить гарний, хоча назва занадто вульгарна: ці чотири ієрогліфи навряд чи заслуговують Нобелівської премії. Чому така назва? Це загальна тенденція в китайській літературі початку нульових – прагнення письменників догодити масовому смаку, щоб книги краще продавалися. Хоча Мо Янь досить відомий

в Китаї, щоб не вдаватися до подібної самореклами. Як і в «Червоному гаолянні», в цьому романі автор описує Китай в період японської окупації. Мо Янь розповідає про три покоління сім'ї, поєднуючи минуле і сьогодення.

Нобелівський комітет порівняв Мо Яня з Фолкнером і Маркесом, сам Мо відкрито називає своїм головним «учителем» Фолкнера. Він запозичує у Фолкнера базовий принцип створення роману – писати про те, що відомо автору найкраще, про «крихітну ділянку землі розміром в поштову марку». Тому дія багатьох його творів відбувається в рідному повіті Мо Яня, Гаомі, в провінції Шаньдун в знаковий період історії Китаю – 1930-40-і роки ХХ століття, в роки японської окупації. Однак його твори тільки пов'язані з історією Китаю, але самі по собі не історичні – автор створює свою літературну реальність. Реалізм Мо Яня відрізняється від магічного реалізму латиноамериканських письменників. Світ його книг вигаданий, і багато авторів справді історичної прози в Китаї критикують Мо Яня за «фальсифікацію історії».

Мо Яня можна назвати масовим письменником, але не продержавним. Як і багато інших китайських авторів, він намагається дистанціюватися від політики. У 2011 році Мо Янь отримав найпрестижнішу літературну премію в Китаї – премію Мао Дуня. Ця офіційна нагорода, однак, не обов'язково вручається за прославляння партії. Культурна політика в Китаї багато в чому змінилася і стала більш вільною, і література давно перестала бути тільки інструментом пропаганди. Тиражі письменника в Китаї зараз багато в чому залежать перш за все від ринкового попиту.

Мо Янь намагається зберігати баланс: він поступається масовому смаку, скромно поводить з партією, і при цьому зберігає свій індивідуальний літературний стиль.

Твори Мо Яня у перекладах українською:

Оповідання «Геній» (пер. з китайської Євгенії Красикової). - <http://www.vsesvit-journal.com/old/content/view/724/41/>

«Червоний гаолян: історія одного роду» (пер. з китайської Н. Кірносолової). – Харків: Фоліо, 2015. – 638 с.

«Країна вина» (пер. з китайської М. Савченко). – Харків: Фоліо, 2015. – 524 с.

Сью Таунсенд (1946 – 2014) – британська письменниця, відома завдяки створеному нею літературному герою – Адріану Моулу.

Сьюзан Таунсенд народилася в Англії у простій родині: її батько розносив листи, а мати була кондуктором. Таунсенд мріяла стати письменницею, але їй доводилося багато працювати, оскільки освіти вона не одержала. Літературну мрію довелося відкласти надовго, коли у вісімнадцять років Сью вийшла заміж. Шлюб розвалився, і вона лишилася сама з трьома дітьми. Саме тоді Таунсенд познайомилася з інструктором з веслування Коліном Бродвей і через певний час сама зайнялась веслуванням. Колін став батьком її четвертої дитини та підтримав ідеї Сью щодо письменництва.

Головна праця її життя – серія книжок, написана в формі щоденників створеного нею героя, Адріана Моула. Це масштабна сага, яка включає в себе кілька романів. Свій перший щоденник Адріан Моул «явив» світові в тринадцять років, у 1982 році - «Таємний щоденник Адріана Моула». В підлітковому віці він «написав» ще один - «Страждання Адріана Моула» (1984 р.). Юнаком він «розповідає» про своє життя в «Зізнаннях Адріана Моула» (1989 р.). У 1991 році письменниця випустила антологію перших трьох книг, включивши спеціально написану для всіх шанувальників Адріана нову частину - «Адріан Моул і дрібні земноводні».

У щоденнику «Адріан Моул: дикі роки» (1993 р.) йому вже за двадцять, а в продовженні «Роки капучіно» (1999 р.) нашому герою виповнюється тридцять років. Йшли роки, і Моул «випустив у світ» ще три щоденники, хроніки свого життя, - «Адріан Моул і зброя масового ураження» (2004 р.), «Втрачені щоденники Адріана Моула» (2008 р.) та «Адріан Моул: роки протрації» (2009 р.). С. Таунсенд створювала нову історію про життя Моула

(«Ящик Пандори»), але її смерть обірвала надію мільйонів читачів на знайомство з іншим періодом у житті улюбленого персонажа.

Сью Таунсенд завжди спиралася на культурні традиції, багату літературну спадщину своєї країни. Улюбленими авторами-англійцями, які надихали Сью Таунсенд на створення тем і образів, стали Шарлотта Бронте, Чарльз Діккенс, Оскар Уайльд, Джордж Оруелл і ін. Крім англійських авторів, вона була великою шанувальницею Достоевського, Хеллера, Апдайка і Стейнбека.

С. Таунсенд – визнаний майстер створення сатиричних та гумористичних літературних полотен. Цей талант особливо яскраво виявляється в серії книг про Адріана Моула. Головного героя твору хвилюють типові підліткові проблеми – невдоволення зовнішністю, байдужість батьків, нерозділене кохання. Він – інтроверт, зосереджений на своєму внутрішньому світі. Адріан Моул не за віком серйозний, наївний, старомодний і схиблений на літературній діяльності. Він читає високу класику, але терпить фіаско з жінками і страждає від витівок своєї божевільної і ексцентричної сімейки. Його головна пристрасть – література. Моул працює над написанням п'єс, есе, віршів і романів. Він віддається роздумам про вічне. У свої щоденники він ретельно записує не тільки всі ті «нещастя», що відбуваються з ним, а й назви книг, до яких звертається, щоб отримати відповіді на питання, що мучать його, і просто щоб знайти розраду. Його щоденники, по суті, і є основною його творчістю. Моул впевнений, що щоденник, який він веде з підліткових років, може бути цікавий широкому читачеві, а також соціологам і майбутнім історикам людства.

Твори про А. Моула є не тільки зразком хорошого гумору, а й своєрідним літописом життя Англії упродовж кількох десятків років. Історія кожного щоденника відбувається на тлі певних подій. Будь-яка з них – не просто історія одного англійця, не тільки його розповідь про своє навчання, друзів, романи, родину, роботу, мрії, досягнення. Це, в більш масштабному сенсі, історія країни: епоха тетчеризму, парламентські вибори, роки при владі

Джона Мейджора – лідера консервативної партії, війна за контроль над Фольклендськими островами, трагічна загибель принцеси Діани, прихід до влади лейбористів на чолі з Тоні Блером, період правління Гордона Брауна, війна в Іраку, процеси глобалізації, економічна криза. Тому всі розповіді героя про себе видаються читачеві цілком правдивими, й кожен із нас не раз відчував себе так само, як герой С. Таунсенд. Романи про Моула, без сумніву, зацікавлять десятикласників, навчать аналізувати й оцінювати своє власне життя.

Переклади українською:

Таунсенд Сью. Таємний щоденник Адріана Моула: роман / пер. з англ. Анатолія Сагана. — Л. : Видавництво Старого Лева, 2013. — 240 с.